

Wintertellingen van vogels voor de 'Vogels van Drenthe'

Arend J. van Dijk

Werkgroep Avifauna Drenthe
Mededeling 6

Inleiding

In Drenthe is in vergelijking met andere provincies voorheen weinig naar vogels gekeken. Aan het eind van de zestiger jaren is het onderzoek van broedvogels in de provincie Drenthe pas goed op gang gekomen. Nu, bijna tien jaar later, beschikken we over een redelijk volledig overzicht van de Drentse broedvogelbevolking. Het in deze jaren verzamelde materiaal lijkt interessant genoeg het op schrift te stellen en in brede kring te verspreiden.

Om enig inzicht te krijgen in de vogelstand buiten het broedseizoen zijn in de jaren 1975 en 1976 een aantal onderzoekjes op gang gebracht. Ervaringen opgedaan tijdens het Atlasproject voor broedvogels zijn hierbij van groot belang geweest.

In de hele provincie werden

1. zoveel mogelijk alle watervogelgebieden onderzocht op de IWRB/RIN data,
2. stootvogeltellingen uitgevoerd in januari 1976 (zie Het Vogeljaar 25: 176-179),
3. slaaptrek, slaappleatsen en biotoopkeuze van meeuwen bekeken in de maanden december 1975 tot en met maart 1976,
4. Regenwulpen geteld op de slaappleatsen in de maanden april en mei 1975 en 1976 (zie Het Vogeljaar 25: 89-91).

De organisatie en de werkwijze hebben geleerd,

1. dat het in Drenthe, met een gering aantal waarnemers, niet doenlijk bleek de hele provincie op één dag of zelfs in één weekeinde te tellen,
2. maar dat toch, wanneer informatie, organisatie en opzet eenvoudig en duidelijk werden gehouden, het mogelijk bleek interessante gegevens te verzamelen.

Deze gegevens waren zo veelbelovend, dat besloten werd dit soort onderzoek in Drenthe voort te zetten en de op deze manier verzamelde kennis tezamen met andere gegevens te publiceren in een boek over de vogels van Drenthe.

Daar publikaties over methodiek, ervaringen en dergelijke betreffende dit soort tellingen schaars zijn en daar bovendien de interesse ervoor lijkt toe te nemen, leek het ons zinvol de ervaringen, in Drenthe opgedaan, op papier te zetten. Nu SOVON zich gaat toeleggen op onderzoek gericht op trekvogels en wintergasten zullen vele vogelwaarnemers binnenkort met de zelfde mogelijkheden en

moeilijkheden te maken krijgen.

Behalve aan de wijze van uitvoering zal ook aandacht worden besteed aan de wijze waarop de gegevens in verslagen worden vastgelegd.

Doelstelling van het onderzoek in Drenthe

Het eigenlijke doel alle trekvogels en wintergasten in Drenthe één maal per maand te tellen, bleek, reeds voor we begonnen, niet haalbaar. We moesten een keuze maken, hetgeen betekende dat vele soorten niet in het onderzoek konden worden betrokken. Daardoor werden

1. kleine vogels, zoals vele zangvogels, die voor velen moeilijker herkenbaar zijn en vaak wat verborgen leven, van de oorspronkelijke lijst geschrapt,
2. vogels waarover reeds vrij veel tot veel informatie aanwezig was, eveneens afgevoerd. Deze soorten werden in Drenthe door een betrekkelijk kleine groep 'specialisten' onderzocht. Het betrof hier vooral enige soorten steltlopers, waaraan slaappleatsonderzoek werd uitgevoerd.

Er bleef uiteindelijk een reeks soorten over die merendeels gerekend kunnen worden tot 'vogels van het open veld'. Hierin werden de volgende groepen onderscheiden:

1. alle watervogels (futen, zwanen, eenden, ganzen en ralachtigen). Deze soorten worden al geregeld geteld en nieuwe informatie wordt op deze manier verkregen. De gegevens kunnen voor verschillende doeleinden worden gebruikt.
2. alle stootvogels (Havik, Sperwer, buizerden, kiekendieven en valken). Deze groep bleek erg populair te zijn.
3. wat werd genoemd 'overige soorten' (Blauwe Reiger, Kievit, Goudplevier, Klaptekster, Zwarte Kraai, Bonte Kraai en Roek). De Bonte Kraai, veel voorkomend in Drenthe, die zeker moest worden geteld en de Goudplevier die in het kader van landelijke tellin-

gen reeds werd geteld, zijn in het bijzonder de aanleiding geweest de andere soorten mee te tellen.

4. alle andere soorten facultatief.

De keuze van de soorten is gebaseerd op de specifiek Drentse situatie, welke bij enkele soorten duidelijk naar voren komt.

Het gebied

De hele provincie Drenthe werd onderzocht, alsmede het hele Reestdal, het Fochteloërveen en de meren op de grens met Groningen: Leekstermeer, Paterswoldse meer en Zuidlaardermeer. De totale oppervlakte van het gebied bedraagt ongeveer 300.000 ha.

Medewerkers

In het geheel hebben honderd waarnemers aan de tellingen deelgenomen, hoewel niet iedere teller steeds medewerking heeft verleend.

De vaste kern van tellers bestaat uit ongeveer zestig waarnemers. Iedere teller onderzocht steeds het zelfde gebied. De terreinkennis wordt zo steeds groter en bovendien weet de onderzoeker hoeveel tijd ongeveer nodig is voor het tellen.

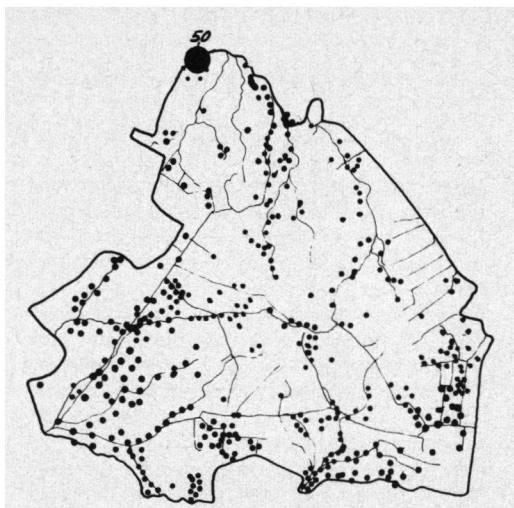
De grootte van de telgebieden ligt tussen 1000 en 25.000 ha; het gemiddelde is ongeveer 2500 tot 5000 ha. (1 tot 2 Atlasblokken). De aard van het terrein speelt bij het onderzoek een belangrijke rol; inventarisatie van een bebost gebied kost meer tijd en inspanning dan een open veld. In de telperiode moest het gebied minimaal één keer in zijn geheel worden onderzocht.

Telperiode

Zoals we reeds eerder hebben opgemerkt, was het onmogelijk heel Drenthe in één weekeinde te tellen. Er wordt nu geteld gedurende een periode van tien dagen. Deze periode is zo gekozen, dat er steeds twee weekeinden in vallen en dat het midden van de maand erin ligt.

Daar we van elke maand, in elk geval uit de periode augustus-april, een telling wilden, zou dit voor de tellers hebben betekend dat ze elke maand minimaal twee weekeinden op pad moesten. Bovendien kan zo 'telmoehed' een rol gaan spelen. Daarom leek het ons zinvoller om de maand te gaan tellen, zodat toch in twee jaar tijd van elke maand een telling wordt verkregen. In het eerste jaar telden we in oktober, december en februari; in het tweede jaar wordt in september, november, januari en maart geteld.

Nu rees de vraag of gegevens van twee verschillende jaren wel 'in elkaar geschoven' kunnen worden, zonder grove fouten te ma-

Figuur 1. Verspreiding van de Blauwe Reiger in (17 t/m 26) december 1976 0-1 ex.

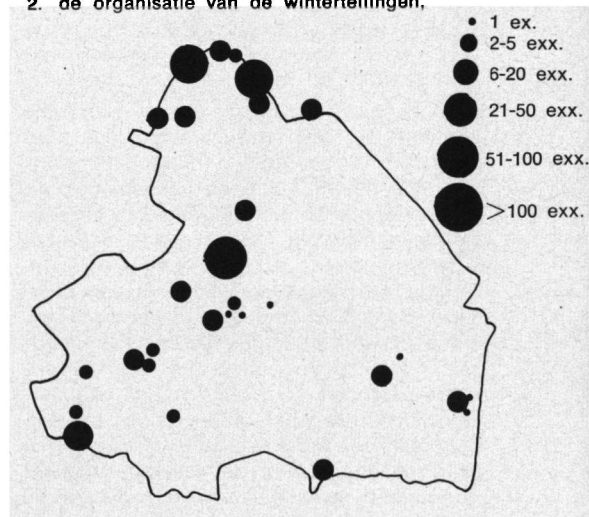
ken. Zijn de tellingen uit deze twee jaren dus vergelijkbaar? We hebben de indruk dat door overeenkomstige zachte winters het probleem niet zo groot zal zijn. Bovendien wordt een gebied van ongeveer dertigduizend ha elke maand geteld, zodat grote afwijkingen kunnen worden gesignaleerd.

Methode

Als voorbereiding op de tellingen is een Handleiding voor het onderzoek van niet-broedvogels in Drenthe samengesteld, welke met de verslagen van de proeftellingen aan de waarnemers werd toegezonden.

In de Handleiding werd aangegeven:

1. wat bekend was over het voorkomen van trekvogels en wintergasten in Drenthe,
2. de organisatie van de wintertellingen.

Figuur 2. Verspreiding van de Tafelend in (12 t/m 21) februari 1977

3. de moeilijkheden die daarbij een rol kunnen spelen,
4. per vogelgroep de richtlijnen voor het veldonderzoek,
5. de aanwijzingen voor het invullen van de ontvangen kaarten en lijsten.

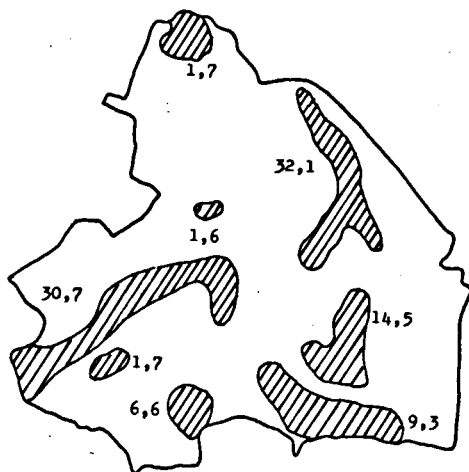
Iedere waarnemer ontving vier kaarten van het telgebied en vier verschillende invulformulieren met een enveloppe voor de retourzending. Een kaart met een formulier was bestemd voor alle watervogelwaarnemingen, een tweede stel voor de waarnemingen van stootvogels en een derde stel voor de waarnemingen van de 'overige soorten'. Op het vierde formulier stonden de meeste 'telbare' soorten. De facultatief te tellen soorten konden hierop worden ingevuld.

Van de waarnemers werd verwacht dat ze in de telperiode het hele telgebied minstens een keer bezochten. Voor de watervogels

Figuur 3. Verspreiding van de Kievit in (15 t/m 24) oktober 1976: aantallen per 5 x 5 km. blok

werd er op gewezen dat allerlei waterrijke gebieden moesten worden afgezocht, voor de andere soorten gold dat alle cultuurgronden, alle heide-, veen- en bosgebieden en bovendien alle bebouwde gebieden moesten worden onderzocht. Er werd geadviseerd niet te vroeg en niet te laat op de dag te tellen in verband met mogelijke slaaptrek van sommige soorten. Bij zeer slechte weersomstandigheden werd de telperiode soms verlengd; echter steeds na overleg met de organiserende personen. De wijze van zich verplaatsen tijdens het tellen varieerde van te voet, per fiets, per bromfiets tot per auto, soms samenhangend met de weersgesteldheid en/of met de grootte van het telgebied. In de grote uitgestrekte landbouwgebieden, zoals bijvoorbeeld de veenkoloniën, is het bijna

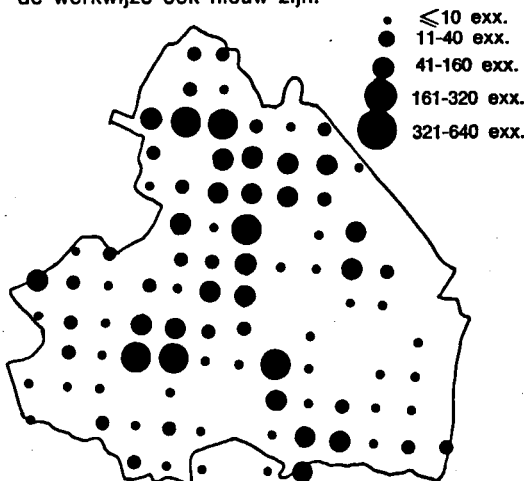

Figuur 4. Verspreiding van de Goudplevier in het winterseizoen 1976-1977: % gewijze aanduiding van de telresultaten uit oktober, november, december 1976, februari en april 1977. Enkelingen of zeer kleine groepjes zijn niet opgenomen (samen 1,8%).

ondoenlijk met een ander vervoermiddel dan de auto op onderzoek uit te gaan. Hoewel de beste resultaten in het algemeen verkregen zullen worden door de lopende of fietsende waarnemer, is het wat te veel gevraagd van de tellers te eisen bijvoorbeeld kilometers tegen de wind in te fietsen.

Resultaten en gemaakte fouten

Tellingen van grote gebieden zoals die nu in Drenthe worden gehouden zijn betrekkelijk nieuw in de ornithologische wereld, vandaar dat de problemen en fouten verbonden aan de werkwijze ook nieuw zijn.

Figuur 5. Verspreiding van de Bonte Kraal in (12 t/m 21) februari 1977: aantallen per 5 x 5 km. blok.

Tabel 1. Overzicht van de onderzochte soorten.

Soort	oktober	december	februari
	1976	1976	1977
Fuut	80	9	45
Dodaars	92	110	71
Geoorde Fuut	1	—	5
Blauwe Reiger	600	470	375
Wilde Zwaan	10	43	17
Kleine Zwaan	—	1	220
Knobbelzwaan	150	128	125
Grauw Gans	1860	240	460
Kolgans	80	1760	5060
Rietgans	1	550	3000
Kleine Rietgans	—	—	45
Bergeend	5	—	19
Wilde Eend	13000	14000	17750
Wintertaling	2325	226	349
Zomertaling	—	—	6
Pijjstaart	17	8	15
Smient	120	340	730
Krakeend	47	4	1
Slobeend	114	99	16
Tafeleend	296	240	335
Kuifeend	167	350	475
Toppereend	9	4	—
Brielduiker	17	11	100
Nonnetje	—	22	11
Grote Zaagbek	8	135	260
Wespendief	6	—	—
Rode Wouw	—	—	1
Havik	15-20	20-21	17
Sperwer	82-100	76-90	88-100
Buizerd	363-400	761-800	783-810
Ruigpootbulzerd	11	23	13
Zeearend	—	—	1
Blauwe Kiekendief	28	45	36-42
Bruine Kiekendief	6	—	4
Visarend	1	—	—
Slechtvalk	2	2	3
Smelleken	—	7	8
Torenvalk	397-425	352-380	342-370
Waterral	—	—	1
Waterhoen	1240	890	655
Meerkoet	2670	3100	3410
Kievit	50000	1400	4300
Goudplevier	5600	55	328
Zwarte Kraai	6000	7700	5400
Bonte Kraai	465	3400	4400
Roek	18000	17400	27300
Klapekster	12	9	11

Telfouten zullen vanzelfsprekend voorkomen, maar hoe groot deze zijn? In hoeverre bijvoorbeeld zullen dubbeltellingen opgeheven worden door ondertellingen? Dit is thans nog moeilijk te bepalen. Telfouten van 100 % lijken niet onmogelijk.

De gemaakte fouten kunnen liggen op het gebied van:

1. de organisatie: bijvoorbeeld doordat er te veel soorten in het onderzoek zijn betrokken, doordat het gebied te groot is en/of het aantal waarnemers te klein, de vorm van de telgebieden kan moeilijkheden opleveren (geen natuurlijke grenzen), het invullen van de formulieren en kaarten levert ondanks de Handleiding problemen op;
2. de terreingesteldheid: bijvoorbeeld terreinen kunnen moeilijk bereikbaar zijn, onoverzichtelijke terreinen, bijvoorbeeld Kieviten op een pas geploegde akker vallen niet op;

3. de teletchnische zijde: hier krijgen we te maken met de telperiode van tien dagen, met dubbeltellingen, met ondertellingen, met de kennis en de ervaring van de waarnemer, met de mogelijkheden (van tijd e.d.) van de waarnemer, met de wijze van vervoer, met de weersomstandigheden, met de periode van de dag en dergelijke.

Dan spelen er nog problemen die samenhangen met de soort: bijvoorbeeld Sperwers laten zich minder gemakkelijk waarnemen dan Buizerden. Deze problemen zijn kleiner, daar ze steeds in vrijwel de zelfde mate aanwezig zullen zijn.

Het is duidelijk dat de mogelijkheden tot het maken van fouten talrijk zijn. Of de gemaakte fouten groot of klein zijn, is in dit stadium van het onderzoek nog niet juist te beoordelen. De opgegeven aantallen zullen naar we hopen en vermoeden niet ver bezijden de werkelijkheid zijn. De resultaten zullen met het nodige voorbehoud gehanteerd moeten worden, bijvoorbeeld door te volstaan met een vrij globale aantalsaanduiding.

Uitwerking van de gegevens

De resultaten kunnen op verschillende manieren worden uitgewerkt, bijvoorbeeld in tabelvorm of op kaarten waarmee een duidelijk beeld van de verspreiding wordt verkregen. In Drenthe is gekozen voor de uitwerking op kaarten. Getracht is het principe: één vogel is een stip op de kaart te verwezenlijken. Voor een aantal soorten bleek dit haalbaar. Voor andere soorten werd een stippenreeks gebruikt van (1 ex.) naar groot (10, 50, 100 ex. ed). De stip werd zo nauwkeurig mogelijk op de plaats van waarneming gezet. (zie fig. 1 en 2, Blauwe Reiger, Tafeleend). Bij talrijk voorkomende soorten is gekozen voor de verwerking per Atlasblok. Alle exemplaren in een blok waargenomen werden bij elkaar geteld en in de vorm van een stip midden in het betreffende blok geplaatst (zie fig. 3 en 5, Kievit, Bonte Kraai).

Van de tellingen van de Goudplevier is een samenvattende kaart gemaakt van het seizoen 1976-1977 (zie fig. 4).

De uitwerking kost bijzonder veel tijd en levert talloze moeilijkheden op. Deze laatste beginnen al met het opvragen van te laat ingezonden gegevens. Wanneer de laatste telformulieren binnen zijn, kan eerst de kaart worden afgemaakt en het totale aantal worden bepaald.

In Drenthe is een groep van tien personen met de uitwerking van de gegevens belast. De verkregen gegevens kunnen op verschillende manieren worden uitgewerkt. De Kie-

vit bijvoorbeeld wordt per Atlasblok uitgewerkt. Als bewoner van open landschappen zal deze vogel in een blok met veel bos in geringe aantallen voorkomen. Toch kan in een dergelijk blok in een klein open gebied de Kievit in een vrij grote dichtheid voorkomen. Om dit te kunnen aangeven is een kaart gemaakt met dichtheden per 100 ha, open landschap.

De wintertellingen van 1976-1977 zijn, dus wat de maanden oktober, december en februari betreft, uitgewerkt. In tabel 1 zijn de aantallen weergegeven. In geen van de drie maanden is het hele gebied geteld, waarvoor diverse redenen bestaan.

Trekvogelbescherming op Malta komt langzaam op gang

Het eiland Malta in de Middellandse Zee is een belangrijke pleisterplaats voor de trekvogels. Er wordt hier echter hevig op vogels gejaagd. De regering heeft nu een eerste stap gezet op de weg naar een beter natuurbeheer door het met ontginning bedreigde Ghadirameer tot beschermd gebied te verklaren. Vogels mogen hier, alsmede in een zone van 500 meter rondom het meer, niet meer worden geschoten of gevangen. De boetes voor het illegaal afschieten van vogels zijn aanzienlijk gestegen.

Ook het Wereld Natuur Fonds heeft nu geld beschikbaar gesteld voor het beheer alsmede voor het herstel van gebieden waar erosie plaatsvond, het construeren van een omheining en educatieve middelen om de bevolking te wijzen op het belang van de natuurbescherming (zie ook jrg. 26 (1): 38).

Trekkende stootvogels bedreigd in Turkije

In 'Het Vogeljaar' 26 (3): 128-130 schreef Mark Beaman over de nieuw ontdekte vogel-trekroute aan de oostzijde van de Zwarte Zee bij Turkije waar fabelachtige aantallen Wespandieven passeren waarop ijverig gejaagd wordt. In de 'Nieuwe Revue' nr. 45, van 10 november 1978, schrijft de reporter van dit blad, Koos van Zomeren, dat hij deze vierde trekroute dit seizoen heeft kunnen bevestigen. Berry Stokvis maakte foto's van de jacht en de vangst van deze, voornamelijk uit Europees Rusland afkomstige, trekvogels.

Vogelwerkgroep Oost-Veluwe

Er bestaat een Vogelwerkgroep Oost-Veluwe. In 1979 hopen de leden (18) hun activiteiten van 1978 voort te zetten, zoals het project Gierzwaluwen in de gemeente Apeldoorn (er zouden véél meer groepen zich met deze vogelsoort bezig moeten houden!), project nestkasten voor Torenvalk, Steenuil en Kerkuil, maandelijke tellingen in de periode september 1979 t/m april 1980, trekellingen, het SOVON-project en het houden

De aantallen in de tabel genoemd zijn afgeronde getallen. Deze kunnen niet los gezien worden van de methode van onderzoek en van de methode van verwerking. In verband met de designaleerde problemen wordt hier nu niet ingegaan op de resultaten.

In het boek over de vogels van Drenthe hopen we een meer uitgebalanceerd verhaal te kunnen geven, waarin de verkregen resultaten getoetst zullen zijn aan gegevens van andere tellingen al of niet in de literatuur vermeld.

- A. J. van Dijk, Ootmaandijk 1, 7975 PR Uffelte.

van excursies.

Ook de weidevogelinventarisatie in een door ruilverkaveling bedreigd gebied in de omgeving van Voorst-Brummen, broedvogelinventarisatie van het landgoed 't Hartelaar bij Twello en van de niet in gebruik zijnde spoorlijn van Beekbergen tot Eerbeek.

Inlichtingen over het lidmaatschap en het werk van de vogelwerkgroep zijn verkrijgbaar bij: Harm Keizer, Kwartelweg 14, 7331 LX Apeldoorn, 055-231 530.

Nieuwe groep op Goeree-Overflakkee

Op Goeree-Overflakkee is de Vereniging voor Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee door een aantal vogelmensen opgericht en telt nu al zo'n 160 leden. Uiteraard zal de nieuwe groep zich in het bijzonder met vogels bezighouden. Informaties voor de leden zullen voorlopig in het blad 'Sterna' van de Natuur- en Vogelwacht 'Schouwen-Duiveland' worden opgenomen.

- Het secretariaat van de nieuwe groep berust bij A. van de Berg, Molentienden 68, 3253 VG Ouddorp Z.H., 01874-2190, terwijl de faunacoördinator K. Tanis, Dorpsweg 16, 3253 AH Ouddorp Z.H. is.

Broedvogels en hoogwatertellingen Engelmansplaat

Op de Engelmansplaat (Waddenzee) heeft zich in de zeventiger jaren (opnieuw?) een broedkolonie sterns (Visdief, Noordse Stern, Dwergstern) gevestigd. Vanaf 1973 wordt deze kolonie van mei t/m juli door vogelwachters van Staatsbosbeheer bewaakt en sindsdien worden de aantallen broedvogels geregistreerd. Informatie van vóór 1972 ontbreekt vrijwel volledig en is zeer gewenst. Iedereen, die ons welke informatie dan ook kan verschaffen over de broedvogels van vóór 1972 en/of over hoeveelheden wadvogels tijdens hoogwater (ongepubliceerd), wordt verzocht deze naar ons toe te sturen. De informatie zal verwerkt worden in een voorlopige avifauna.

- R. Mes, R. Schuckard & H. Smit, p/a Instituut voor Taxonomische Zoölogie, afd. Vogels, postbus 20 125, 1000 HC Amsterdam.